

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

A1 TÜRK DİLİ VE YAZINI DERSİ

UZUN TEZ ÇALIŞMASI

DÜZEN YANILSAMASINDA BİR KADIN: IRAZCA

Rehber Öğretmen : Sevgi Balcı

Öğrencinin Adı : Bilge

Öğrencinin Soyadı : Gençoğlu

Öğrencinin Numarası : D1129040

Sözcük Sayısı : 3982

Araştırma Konusu: Fakir Baykurt'un *Irazca'nın Dirliği* adlı yapıtında toplumsal yapı içinde kadının rolünün incelenmesi

ÖZ (ABSTRACT):

IB Diploma programı, Türkçe A1 dersi kapsamında, uzun tez çalışması olarak hazırlanan bu incelemede, Fakir Baykurt'un İrazca'nın Dirliği adlı yapıtında kırsal kesimdeki kadının konumu, toplumsal yapıdaki sosyal bozukluklar karşısında duruşu çerçevesinde incelenmiştir.

İncelemenin giriş bölümünde, yapılacak olan değerlendirmede, yapıtta kadının etkin ve edilgen konumunun nasıl anlamlandırıldığından söz edilmiştir. İkinci bölümde, kırsal kesimde toplumsal yapının ne olduğu, nasıl şekillendiği ve bunların toplumun genel yapısına etkileri; üçüncü bölümde bu yapılanma içinde edilgen konumdaki kadınların nasıl işlendiği; dördüncü bölümde de etkin konumdaki kadının yapıtta yazar tarafından nasıl sunulduğu ele alınmıştır. Sonuç olarak da yapıttaki kadınların etkin veya edilgen tutumlarını, sosyal bozukluklar karşısında duruşları ve yaşama bakışları, karşılaştığı güçlükleri boyun eğerek kabullenerek ya da kabullenmeyerek karşı çıkıp ortaya koydukları tavırları ile sergiledikleri görülmüştür.

(119 sözcük)

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	4
I. KURMACADAKİ TOPLUMSAL GERÇEKLIK	5
II. EDİLGEN KADINLAR	11
III. MÜCADELE VEREN ETKİN KADIN: IRAZCA	15
SONUÇ	20
KAYNAKÇA	22

GİRİŞ

Kadın, toplumsal yapı içinde, kurucu ve düzenleyici bir rol üstlenerek bu yönüyle toplumu şekillendiren bir konuma sahip olur. Toplumun değerlerini yaratan ve sürdüren özverili yapısı, kadının, toplum içindeki konumunu belirler. Kadın, bu konum içinde de kendini var etmeye çalışır. Bu süreçte gerek toplumun bir bireyi olarak duygusal ve düşünsel yapısıyla gerek iş dünyasındaki rolüyle gerekse de evinde eş ve annelik rolüyle kendini gösterir. Kadın, toplumsal yapı içerisinde, karşılaştığı olumsuz durumlara karşı takındığı tavır ile “etkin” veya “edilgen” rolünü belirler. Toplumsal yapılanma içinde “etkin kadın” sözü geçen, aktif ve mücadele eden rolündeyken; “edilgen kadın” boyun eğen ve pasif olarak geri planda kalandır. Kırsal yaşam içinde kadının hem etken hem de edilgen rolleriyle ele alındığı, Fakir Baykurt’un *Irazca’nın Dirliği* adlı yapıtında da, toplumsal yapılanma içinde sosyal bozukluklarla karşılaştığı zorluklara rağmen verdiği mücadeleden vazgeçmeyen kadın figürü ile tüm sosyal bozuklukları kabullenen, toplumsal dayatmalara boyun eğen kadın figürler verilmiştir.

Yapıtta, odak figür Irazca, yaşadığı köy uzamındaki sosyal adaletsizliklerle mücadele ederek bu düzensizlik içinde düzenini kurmaya, yapıtın adında da geçtiği gibi “dirlik”ini sağlamaya çalışan bir figür olarak sunulurken; yan figürlerden Haçça ve Fatma da bu yapı içinde kurulmuş düzene ayak uydurmuş kadınlar olarak verilmişlerdir. Yapıtta, kadınların etkin veya edilgen rolleri toplumsal yapıya karşı tutumları olarak sunulmaktadır. Kadınların düzensizliğe karşı gerektiğinde başkaldırmaları, toplumun değer yargılarını biçimlendiren konumlarını da şekillendirmektedir. Hatta onların yetiştirdikleri çocukların da ileride bu değer yargılarına göre hareket etmeleri kaçınılmazdır.

I. KURMACADAKİ TOPLUMSAL GERÇEKLİK

Yapıtta işlenen temel sorunsalın kaynağını oluşturan sosyal bozukluklar Muhtar ve Haceli figürleri ile işlenmekte olup; ezen-ezilen arasındaki iktidar savaşı, parayı elde etmek için yapılan sömürü, rüşvet, adaleti yanıltmaya yönelik davranışlar, toplumun kadına yüklediği anlam çerçevesinde ele alınmaktadır.

Yapıtta, var olan toplumsal yapı, sosyal düzeniyle ve bu düzen içindeki bozukluklarıyla, kadının etkin veya edilgen rolünün şekillenmesinin temelini oluşturmaktadır. Kadın, toplumsal yapının getirdiği düzensizliğe karşı verdiği tepki ile ele alındığında, onun toplumu biçimlendiren konumu bu bozuk sosyal yapı içinde işlenmektedir.

Yapıtta kadının konumu, köy uzamı içinde işlenmiştir. Bu yönüyle, yapıtın uzamı, Burdur'un Karataş köyüdür. Uzamın kırsal kesim olarak seçilmesi, köyün siyasi ve sosyal yapılanmasındaki bozukluklar ve buradaki günlük yaşamın şehir yaşamından daha farklı olmasından kaynaklanmaktadır: *“Türkiye'nin kırk bin köyünden biridir Karataş. Dört yanı dağlarla çevrilidir. Kırk bin köyün içinde güzellikte, yoksullukta, geçimsizlikte birinci.”* (Baykurt, 1)

Yapıttaki sosyal yapılanma, ekonominin getirdiği ölçüler doğrultusunda şekillenmektedir. Kırsal kesimde yaşayan halkın geçim kaynakları sınırlı, toprağa yani tarıma dayalıdır. Dönemin teknolojik koşullarının da yetersizliğinden dolayı, halk iklime bağlı bir tarım sistemi içinde geçimini sağlamaya çalışmaktadır. Bu durum, halkın birçok zorlukla da karşılaşmasına neden olmaktadır. Ekonomik gücün tarıma dayanması, köy halkının günlük yaşamının da bu doğrultuda şekillendiğini göstermektedir. Yapıtta ekonomik gelirin benzer olmasından dolayı, gündelik kaygılar da ortaktır. Ekin ekme, sulama, orak biçme, ekin toplama gibi el gücüne ve

dayanıŖmaya bağlı ilerleyen günlük yaŖam, ortak bir amaç için alıŖıldığından bireyler arası iliŖkiyi de gclendirmektedir. Herkes, aynı zamanda ekin eker, ekinini sular, toplar ve gelirini benzer düzeylerde karŖılar. Modern ve teknolojik yöntemlerin yeni yeni tarım sektörüne girmeye baŖlaması, bu geleneksel yapıda da her sektör ve alanda olduğu gibi bozulmaları ortaya çıkarır. ıkar ve para uğruna köydeki bazı bireyleri ezen varsıl kesim, köy yaŖantısındaki bu yardımlaŖma ve paylaŖmaya dayalı geleneksel yapıyı bozmaktadır. Varsıl kesim gücünü siyasal yapılanmada etkin rol oynayanlardan almaktadır.

Yapıtta siyasal yapılanma, yapıtın uzamının köy olmasından kaynaklanarak kent yapısından farklılıklar göstermektedir. Buradaki yapılanma farklı rütbe ve sınıflardaki figürlerle sunulmaktadır. KarataŖ köyü, kaymakamlığa bağlı kk bir köy olduğundan köy düzeni köyün muhtarından sorulmaktadır. Yapıtta, köy içerisindeki düzeni sağlama görevinde olan Muhtar ile köy kurulunun ikinci yesi olan Haceli figürleri ve daha genel bir göreve sahip Kaymakam figürü siyasal yapı içerisinde halkın, sosyal düzeninden sorumlu olarak verilmiŖtir.

Toprak sahibi, yönetici kesimden Muhtar ve Haceli figürleri her durumda birbirlerini desteklemektedirler. Yapıtta, kendilerini halk için çabalar göstererek bunun tam tersi halkı sömürerek kendi çıkarları doğrultusunda yaŖamalarını srdrrlere.

Yapıtta Muhtar, tamamıyla '*Muhtarlık*' makamıyla btnleŖmiŖ bir figür olduğu için gerçek ismi yapıtta çok geçmemektedir. Bu durum, onun bu makamıyla önem taŖıyan bir figür olmasından kaynaklanmaktadır. Bu göreviyle siyasal yapılanma içinde daha iyi bir yere gelme çabasında olan Muhtar, toplumsal düzeni sağlaması gereken bir figür olmasına rağmen düzensizliğin baŖ yaratıcısıdır. Bunu da muhtarlık göreviyle halkı, kendi çıkarları doğrultusunda ezerek ve sömürerek gerekleŖtirmektedir. Bu

noktada ezen-ezilen arasındaki bitmek bilmeyen iktidar savaşı ortaya çıkmaktadır. Bu da, yapıtta, Haceli ve Muhtar Hüsnü Ağa ile Bayram ve Irazca arasındaki mücadele biçiminde verilmektedir.

Haceli, '*Köy Kurulu'nun İkinci Üyesi*'dir. Onun bu özelliğinin, yapıttın ilk bölümünde yansıtılması, bu figürün yapıttaki işlevini göstermektedir. Haceli, yapıtta, ezen kesimden biri olarak verilmektedir. Haceli'nin güç ve para elde etmek için halka yapılan sömürünün; rüşvet ile adaleti yanıltmaya yönelik davranışlarıyla da adaletsizliğin yanında olması Irazca'nın hem dirliğini bozmakta hem de değer yargılarıyla çatışmaktadır.

Irazca, köydeki yaşlı ve dik başlı, adaletsizlikler karşısında tepkilerini ortaya koyan bir kadın; Bayram ise onun oğlu olarak yapıtta verilmiştir. Bu figürler, Muhtar ve Haceli tarafından ezilmeye çalışılmakta, ancak buna karşı çıkarak var olan düzensizliği değiştirmek için çaba harcamaktadırlar. Bu iki taraf arasındaki mücadele, Haceli'nin Irazca'nın evinin önüne ev yaptırmak istemesi ile başlamış, Irazca ile Bayram'ın karşı çıkmaları ve Kaymakam'ın onlara destek çıkarak amaçlarına ulaşamamalarıyla yapıttaki mücadele şekillenmiştir. Haceli ve Muhtar'ın bitmek bilmeyen sahip olma ve herkese hükmetme isteklerine tüm gücüyle karşı koyan Irazca, kendi değer yargıları çerçevesinde onlara karşı kendini ve ailesini savunmuş ailesinin dirliğini sağlamak için mücadele vermiştir.

Yapıtta, bu figürlerin yüksek ve belirleyici gücünün karşısında, güçlü bir karaktere sahip olan Irazca cesaretle durabilmektedir. Irazca'nın yapıtta bu karakterin karşısında "ezilen" kesimden bir birey olarak verildiği görülmektedir, çünkü bu "ezen" kesim Irazca'nın ve ailesinin "dirliği"ni bozmaktadır.

“[Irazca:] Nedir bu çektiklerimiz bre Kocaman Pabuçlu Allah’ım! Hiç gülmedin bana. Sen güldüysen de ben gülmedim. Ne kocamdan gördüm bir gün, ne oğlumdan kızımдан, ne senden. Ne de hükümetten.” (Baykurt, 65)

Yapıttaki bozuk toplumsal yapının oluşumunun belirleyicilerinden biri olan köy muhtarı ‘yönetici’ olarak toplumda yapıcı ve düzenleyici bir konum üstlenmesi beklenmektedir, ancak sadece kendi menfaatleri doğrultusunda ilerlemekte ve halkın düzenini sağlamaya çalışır gibi görünürken, bunu bir çıkar elde etme yarışına dönüştürmektedir. Muhtar, hükümeti destekleyerek kendi çıkarını sağlamaya çalışan biridir. Hükümet de onu desteklemektedir, çünkü burada bir döngü söz konusudur. Bu destek halktan hükümete yönelik oy alınacağı gerçeğidir. Böylece bir toplumun en küçük yerleşim biriminde görülen bozuklukların, tüm toplumu etkilediği görülmektedir. Denilebilir ki, hükümet ile Muhtar arasında karşılıklı menfaat ilişkisi vardır. Bu iki çıkar ilişkisi arasında kalıp ezilen kesim ise halktır. Ancak ezilen halk, bu duruma karşı edilgen bir tavır takınmaktadır. Irazca yapıtta buna karşı koyan bir figür olarak yaratılmaktadır.

Yapıtta verilen bozukluklardan bir diğeri ise ‘adam kayırma’ konusudur. Bu, yine Muhtar ve Haceli figürleriyle verilmektedir. Burada dikkate değer bir ironi ortaya çıkmaktadır; adaletin temeli olacak insanlar, adaletsizliğin başı olarak hükümete kadar dayanmaktadırlar.

“[Muhtar:] Seçim olacak diye banka kredimi yükselttiler avrat! Motor alıp tarlaları altüst ediyorum, (...) Bu işte benim başka çıkarlarım var; bak sana anlatayım: Oğlan makine sürmeyi öğrenince, askeriyede şoför olur. Zabitanın yanında itibarı olur. Arkadaşlarının arasında forsu artar...” (Baykurt, 82)

Muhtar, hükümetin ona vermiş olduğu yetkiyi kullanarak, kendisini ve ailesini daha da üst konumlara yükseltmeye çalışmaktadır. Bu durum için diğer insanların üstüne çıkmaması gerektiğinin farkında olmasına rağmen bu durumdan asla kaçınmamaktadır. Irazca'nın ailesine yapılan kötülüklerin üstünü örtmek için jandarmaya rüşvet vermekten dahi çekinmemektedir. Yapıtta rüşvet konusu da yansıtılan bir diğer toplumsal bozukluktur. Hükümetin kendi yaptırımları da rüşvet olarak sunulmaktadır. Seçim söz konusu olduğu andan itibaren hükümet, bazı yaptırımlarda bulunmuş ve Muhtar'a ziraat kredisi çerçevesinde 'Para Yardımı' adı altında rüşvet vererek köy içine de rüşvet kavramının girmesinde etkili olmuştur. Yapıtta rüşvet kavramının apaçık ortaya konulduğu başka durumlar da verilmiştir. Reis Bey, Muhtar'a bir tespih armağan etmekte ve bu armağanı sadece ona verdiğini belirterek ondan bir beklentisi olduğunu yansıtmaktadır. Bu durum sosyal bozukluğu yansıtırken, Muhtar'ın aldığı armağanı köy halkına rahatlıkla göstermesi, sosyal bozuklukların cehalet ortamından yararlanılarak oluştuğunu da ortaya koymaktadır. Halk, rüşvete tepki göstermemekte, edilgen bir tutum sergilemektedir. Bu durum da halkın cehalet ve bilinçsizliğinden kaynaklanmaktadır. Halk da bu cehalet içinde, her şeyi kötü kadere ve değişebileceğine inanmadıkları alinyazısına bağlamaktadır: *"Her şey değişirmiş de, insanoğlunun alınına Kudret'ten yazılan yazı değişmezmiş!"* (Baykurt, 179)

Yapıtta işlenen, toplum yapısındaki bir diğer bozukluk ise, kadına değer verilmemesidir. Kadın figürler, çoğunlukla edilgen konumdadırlar. Yapıtta, kadının değeri, toplumun kadına ve kadının kendine biçtiği değer olarak verilmiştir. Bunun temel nedeni ise yapıtta erkek figürlerin kadınlara bakış açılarından kaynaklanmaktadır. Toplumun kadına biçtiği değer, erkeklerin onlara bakışından sunulmuş, yapıtta bu da erkeklerin ağzından aktarılmıştır. Kadının kendi kendine

biçtiği değer de toplumda edilgenleştirildiği noktada, bu duruma boyun eğmek veya başkaldırmak noktasındaki tutumu sonucu ortaya çıkmaktadır. Yapıtta kadın kavramının doğrudan erkeklerin bakış açısı çerçevesinde yansıtılması dikkat çekicidir:

“ ‘Şu dünyada karı milletinin çektiği!...’ diye söylendi Bayram. ‘Şu dünyada karı milletinin irezilliği!... Üç buçuk saatlik gecelerde, nasıl yatar, nasıl dinlenirler? Nasıl uykuya kanarlar? Karıların dinlenmesi kıyamete kalmıştır bence! Kıyamete, hem de kara toprağın altında... Ölünce dinlenir bizim köyde, köylerde karılar...’ ” (Baykurt,72)

Yine toplumun kadına biçtiği değer, erkeğin kadına, aile içinde de biçtiği değer olarak kadını ikinci plana atmaya yöneliktir. Bu durum ezen ya da ezilen kesim içinde de değişmez. Yapıtta Muhtar ile Haceli de eşlerine karşı küçük düşürücü davranışlarda bulunmaktadırlar:

“[Fatma Haceli’ye:] ‘İş mi şimdi bu yaptığın? Ellerim deliniyor gūnaşırı hayat sıvayacağım diye. Neden atıyorsun kızıldarıç kökünü; atıp kazıyorsun?...’

[Haceli Fatma’ya:] ‘Dingirdama!...’ ” (Baykurt,15)

Burada, kadının aile içinde eşi tarafından ezildiği, edilgen konuma atıldığı yansıtılmaktadır. Bayram, bazı önemli kararlar almadan önce eşi Haçça’ya, sonra annesi İrazca’ya danışsa da şehre göç etmeye karar verirken özellikle Haçça’ya karşı son derece katı bir tutum sergilemektedir.

Toplumda kadın ikinci planda da olsa, İrazca bu koşullar içerisinde okura daha yakın bir tutum sergileyen bir figür olarak bu bozuk toplumsal yapı içerisinde başkaldıran, hakkını arayan ve mücadele veren tavrı ile çizilmiştir.

II. EDİLGEN KADINLAR

Yapıtta göre edilgenlik kavramı, toplumsal düzenin getirilerine boyun eğen, bu düzeni değiştirmeyi düşünmeyen ve hatta böyle bir düzensizliğin dahi farkında olmayan figürler yaratılarak yansıtılmıştır. Farkındalıkları olmayan, olaylara karşı tepkisiz duran, sadece günlük kaygılar çerçevesinde hayata tutunan, birey olma adına herhangi bir çaba harcamayan, neden var olduğunu sorgulamayan, bu hayattaki amacını bilmeyen figürler yapıtta edilgen olarak değerlendirilmiştir. Edilgenlik kavramı kırsal kesimdeki kadının, anne olarak çocuklarına, eş olarak kocasına ve tarlada çalışan kadın olarak hem eşine hem ailesine hem topluma karşı görevlerini yerine getirmesi ve bazı olaylar karşısında gösterdiği tutuma göre yapıtta sunulmuştur.

Yazar, yapıtında edilgen kadın rolünde olan karakterler yaratmıştır: Haceli'nin karısı "Fatma" ve Bayram'ın karısı, Irazca'nın gelini "Haçça". Bu iki karakterin edilgen rolleri birbirinden farklı özelliklerdedir. Bu kadınlar bir yandan da, yapıtın bazı bölümlerinde edilgen rollerinden sıyrılmaya yönelik tavırlar sergilemeye çalıştıkları da görülsse genel çerçevede ve Irazca'nın güçlü etkin rolüyle karşılaştırıldığında bu iki figürün yapıttaki olayların akışında etkili olmayan pasif ve çekingen figürler oldukları görülmektedir. Dikkate değer bir başka nokta da, bu figürlerin, Irazca'dan farklı olarak tensel ve tinsel betimlemelerinin yapılmasıdır. Bu, yazar tarafından, onların edilgen konumlarının açıklanmasında etkili olmuştur. Yazar bunu yapıtta özellikle erkek figürlerin gözlemleri çerçevesinde vermiştir:

"[Bayram:] 'Fatma, kara gözlüm!' (...) 'Haydi koyunum!' (...) 'Güle güle kara gözlüm!...' Fatma'nın pelit iriliğindeki yuvarlak dudakları [Bayram'ın] gözünün önüne geldi." (Baykurt, 39 - 40 - 73)

Yapıtta, Fatma'nın, toplumdaki bozukluklardan biri olan evlilik dışı yaşadığı ilişkiye bakıldığında, toplumsal dayatmalar sonucu sevdiği insanla dilediği evlilik birliğini oluşturamayan, istediği hayatı yaşayamayan bastırılmış bir figür olarak kurgulandığı görülmektedir. Fatma, toplumsal dayatmalara maruz kalarak sevdiği kişi yerine, mutlu olmadığı biriyle evlenmek zorunda bırakılmıştır. Bundan dolayı kendisini mutsuz ve duyguları bastırılmış hissetse de bu durumu değiştirmek için herhangi bir çaba gösterememiştir. Bu durum, onu edilgen kadın rolüne sürüklemektedir. Eşinin yanında kendisini değersiz hissederek, bu değersizliğin karşısında adeta eşinden intikam alırcasına, Bayram'la yasak ilişkiye girmesi, onun etkin role bürünmeye çalıştığını, ancak Bayram'ın da toplumun bu dayatmasına boyun eğerek ona karşı yaklaşımı onu edilgen konumda bırakmaktadır.

İçinde bulunduğu durumu kabullenip, ara ara sevdiğiyle birlikte olmak dışında başka bir şey yapmaya gücü olmayan Fatma, Hacı'nın onu hem bir birey olarak görmeyip, hem de evde belirli sorumlulukları olan cinsel bir nesne olarak görmesi nedeniyle yine edilgen konumda yer almaktadır:

“ Sığır gibi, mal gibiyim Deli Hacı'nın evinde! Maldan ayırım yok. İnsanlığın yok. Ulan eşşeğin adamı, bir kez olsun okşasan ya! (...) Sen bana böyle yapınca, ben de sana böööyle yaparım işte! ” (Baykurt, 38)

Fatma'nın ev kadınlığı rolü, ev işleriyle ilgilenmek, çocuk bakmak ve yemek yapmak olarak ele alınmıştır. Kocasına eve geldiğinde evinde en az bir kap yemek bulundurması gerektiği inancına sahip olan Fatma, erkeğine hizmet eden, onun emrinden çıkmayan, hiçbir söz ve fikir sahibi olmayan bir figürdür. Günlük yaşamın gerekliliklerini yerine getirdikten sonra kendini geriye çekmektedir. Yaşam ona özel bir anlam ifade etmemektedir.

Fatma'nın, evindeki düzensiz yapıyı değiştirmek için çaba harcamaması onun edilgenliğini yansıtmaktadır: *"Fatma su döktü kocasının ellerine, ayaklarına. 'Olur Haceli Efendi!' dedi. 'Sen yalnız buyur! Köşül buraya duvarın dibine, birer birer buyur! Olur tabi!...' "* (Baykurt, 17)

Ev kadınlığı rolü içinde, kendini çocuklarına bakmakla yükümlü gören Fatma, çocuklarının yaptığı yanlışların farkında olsa bile bu yanlışları düzeltmek veya onlara doğru yolu göstermek için de herhangi bir çaba harcamaması yine onun edilgenliğini göstermektedir. Fatma, kendi oğlu tarafından Ahmet'e edilen tecavüzün ve bu haksızlığın farkındadır, ancak bu haksızlığa tepki göstermemektedir. Bu yönüyle Fatma, çevresinde ve ailesinde geçen olaylara tepkisiz kalmaktadır. Oğlunun yaptığı bu haksızlığı söylediği takdirde hem kendisinin Bayram'la olan ilişkisi ortaya çıkacak hem de oğlunun başına dert açılacaktır. Bu konumda Fatma iç çatışma yaşamaktadır. Bir yandan Bayram'a gönül bağı hissettiği için Ahmet'e yapılan haksızlığa göz yummak istemezken; bir yandan da kendisinin Bayram'la olan ilişkisi ortaya çıkıp zor durumda kalacağını bildiği için susması gerektiğini düşünmektedir. Bu durumda Fatma'nın yapılan haksızlığa göz yumması yine onun edilgenliğini göstermektedir. Yapıtta Haceli ile Bayram arasındaki düşmanlığın kızışması sonucu Fatma ile Bayram arasındaki ilişki de çıkmaza sürüklenmiş, olayların büyümesi sonucu Bayram'ın kente göç etme kararı, bu ilişkinin sonunu getirmiştir.

Yapıtta yaratılan diğer edilgen kadın figür ise Haçça'dır. Yapıtta Haçça'nın edilgenliği Fatma'ninkine bazı yönlerden benzese de bazı yönlerden onunkinden ayrılmaktadır. Haçça, çevresinde gelişen olaylara karşı çıkmamaktadır. Karşısında kendinden yaşça büyük İrazca olması nedeniyle bazı olaylarda geri planda kalmaktadır. İrazca'nın gelini olmasından dolayı ona duyduğu saygıdan ödün vermemesi gerektiği

düşüncesindedir. Bu nedenle, Irazca'nın fikirlerine her zaman saygılı ve ondan daha geri planda duran bir kadındır.

Haçça'nın edilgenliğinin en büyük yansıması ise eşi Bayram'ın karşısındaki tutumudur. Bayram'ın yapıtın sonunda kente göç etmeye karar vermesi üzerine, Bayram anası Irazca ile çatışma yaşamaktadır. Bu iki kişi arasında kalan Haçça, bir müddet ne yapacağına karar veremese de sonuç olarak kocasının sözünden çıkmaması gerektiğini düşünerek, eşinin dilediği gibi hareket etmektedir. Bu da yine onun edilgenliğini ortaya koymaktadır.

“ ‘Haşşöyleee!...’ dedi Bayram. ‘Yola gel! Yola gel de, sahibini tanı bakalım!...’

‘Ben sahibimi tanıyorum. Şimdiye kadar hiç tanı mıyordum dedim mi?’ ” (Baykurt, 250)

Haçça'nın bu sözleri, evli olduğu erkeği sahibi gibi görmesi, onun kararlarına saygı duyarak ona uyduğunu göstermesi Fatma gibi anne, eş ve tarla da çalışan kadın rollerinde her zaman eşinin ve Irazca'nın gölgesinde yansıtılmış olması, edilgen bir konumda yer almış olduğunu gösterir. Ayrıca Haçça'nın anne olarak üstlendiği rol sadece toplumsal getirileri gerçekleştirme zorunluluğundan kaynaklanmaktadır. Toplumun gözünde, bir annenin çocuklarına karşı yapmakla yükümlü olduğu sorumlulukları olduğu düşüncesindedir, ancak bu sorumlulukları yerine getirirken Bayram'ın ve Irazca'nın sözünden çıkmamaktadır. Haçça'nın bütün üstlendiği rollerde bir birey olarak var olma düşüncesi yoktur. Bütün davranışlarında başkaları için var olma, onlar adına eylemlerde bulunma ve diğer figürlerin gölgesinde yaşama durumu söz konusudur. Bu durum da Haçça'nın edilgen rolünü yapıtta pekiştirmektedir.

III. MÜCADELE VEREN ETKİN KADIN: IRAZCA

Düzensizlik içinde düzen kurmaya çalışan biri olarak Irazca, toplum yapısı içinde mücadele veren etkin kadın olarak yapıtta sunulmaktadır. Bu nedenle Irazca, diğer kadın figürlerden ayrılmaktadır. Yapıtta Irazca'nın diğer figürlerden farklı olarak tensel ve tinsel yönlerinin betimlenmemiş olması dikkat çekicidir.

Irazca, yapıtta birçok zorlukla karşılaşmasına rağmen asla yılmayan güçlü bir kadın figür olarak yansıtılmıştır. Onun bu güçlülüğü, ailesi ve çevresi için adil düzen yaratmaya çalışmasından kaynaklanmaktadır. Bu figürün köyün üst düzeyindeki insanların ona ve ailesine yaptıklarına rağmen yılmaması ve güçlü bir tutum sergilemesi yazarın bu figürü bilinçli olarak yarattığını göstermektedir.

Irazca'nın güçlü ve mücadelecı tutumu yaşamak için bir nedeni olmasından kaynaklanmaktadır. Irazca yaşama dört elle sarılmaktadır. "Kadın" olarak kendini var etmiş bir bireydir. Irazca ne istediğini bilen, etrafındaki olaylardaki bozuklukların farkında biridir. Yapıtta onun için tanımlanan var oluş, yer yer kendisinden çok, yaşadığı en küçük toplumsal birim olan ailesi içinde kendini var etmesi olarak görülmektedir. Irazca, hayatının temel noktasına ailesini koymaktadır. Ailesi için yaşayan, onlar adına mücadele veren bir figürdür. Bu noktada güçlü kişiliğini yansıtarak, ailesinin başına gelen adaletsiz durumu kabullenmemiş ve tepkisini göstererek olaylara başkaldırmıştır. Çevresindeki insanların hayatlarında da belirli bir yere sahip olduğu için yaşamının bir değeri vardır. Ailesinin ve kendi hayatını daha iyi bir konuma getirmek için hayata tutunma çabası göstermekte ve yaşam mücadelesi vermektedir:

"Irazca duygulanarak güldü. Eski anılar çokaştı kafasına. '[Bayram'a yönelerek] Senin güzel canın sağ olsun anam!' dedi. (...) 'Ben yaparım "bişi"yi

sana; akşam çokaşır yeriz. Sen şimdi acı soğan, kuru yavan doyur karnını, harıma git. Haçça orda.’ ” (Baykurt, 9 - 10)

Irazca'nın, kırsal kesimde yaşayan, evini ve ailesini geçindirme zorunluluğu olan, evini neredeyse tek başına çekip çeviren, oğlu, gelini ve torunlarıyla her koşul ve durumda ilgilenen, kendisi için değil ailesi için yaşayan; yaşlı bir kadın olarak kurgulanması yapıtta, kadının etkin olması gerektiğine vurgu yapıldığını kanıtlamaktadır. Hem kırsal kesimin zorluklarına hem de toplum yapısı içerisindeki sosyal bozukluklara karşı büyük bir direnç göstererek mücadele veren Irazca'nın, ailesinin ve diğer köy halkının genel olarak benzer sorunları oldukları görülmektedir. Ekmek kavgası adı altında, tarım ve tarla işleri etrafında gerçekleşen günlük kaygılar yapıtta, temel yaşam sorunları olarak gösterilmektedir. Kırsal kesimin temel geçim kaynağı olan tarla işleri ve her gün karşılaşılan uğraşlar herhangi bir engelle sekteye uğradığında maddi yetersizlikler ortaya çıkmakta ve geçim sıkıntısı çekilmektedir. Bütün bu sorunların aşılması için, köy halkı birlik ve beraberlik içerisinde olmalı, adil bir yapılanma içinde gerekli paylaşımı göstermelidir. Bunun için de öncelikle toplumun en temel ve en küçük yapı birimi olan aile içinde kenetlenme, yardımlaşma ve paylaşma ortamı olmak zorundadır. Aile, toplum düzeninin sağlam kurulduğu ilk yerdir. Aile içi düzen sağlam kurulduğu takdirde toplum içi düzen de sağlam kurulabilir. Yapıtta Irazca'nın aile içinde bu kenetlenmeyi sağlayan tutumu da geleneksel düzen içinde kadının etkinliğini yansıtmaktadır.

Yapıtta, aile düzeni, ezen-ezilen tarafından; hem Irazca ve ailesi çervesinden hem de Muhtar ve ailesi çevresinden yansıtılmıştır. Irazca ve ailesi sağlam düzenin oluşturulduğu tarafı; Muhtar ve ailesi de aile içi düzenin kurulamadığı tarafı yansıtmaktadır. Muhtar'ın ailesinde, aile fertleri toplumdaki düzenin onlara dayattığı belirli yükümlülükleri yapmakla sorumlu oldukları düşüncesinde olan figürlerdir; ancak

herkes sorumluluklarını yerine getirdikten sonra kendilerini aileden soyutlamaktadır. Bunun karşısında Irazca'nın ailesinde sadece sorumluluklara dayanan bir yapı yoktur. Aile içindeki her fert bütün sorumluluklarını yerine getirdikten sonra birlik ve beraberliği sağlamak için yine aile içinde yer almakta, kendilerini bu aileden soyutlamamaktadırlar. Irazca etkin bir kadın figür olarak aileyi bütünleştirici bir role sahiptir. Irazca'nın ailesine bağlılığının yansıtıldığı, aile içi iletişim ve kenetlenme ortamının vurgulandığı "Ahmet" başlıklı ikinci bölümde de, Irazca ve torunları arasında samimi ilişki, aile içi huzuru gösteren niteliklerdir. Irazca'nın torunu Ahmet, yapıtta, aile içi birlik ve beraberliği sağlayan, destekleyici bir konumda yaratılan bir figürdür.

Aileyi ayakta tutan değerlerin de simgesi olan Ahmet, yazarın bu üçlemesinin son eserini oluşturacak "Kara Ahmet Destanı"nda da bu etkin kadının, Irazca'nın, yetiştirdiği torun olarak haksızlıklarla mücadele eden, ninesiyle aynı yolda ilerleyen bir figür olarak çizilecektir. Yapıtta Ahmet, Irazca'nın bir bakıma 'kırılma noktası'nı oluşturmakta, onun etkin yapısının sunulmasında etkili bir figür olarak yaratılmakta, daha yapıtın en başında bu durum vurgulanmaktadır:

"Irazca'yı en öfkeli zamanlarında bir o [Ahmet] güldürür. (...) Böyle bir Ahmet bu!... (...) Ahmet, Irazca'nın 'düşman'larını bol bol çatlatıyor. (...) Analar onun gibisini doğurup kundağa sarmamış. Erle Çukuru'na onun gibisi gelmemiş... ti!"
(Baykurt, 3 - 4 - 5)

Ailedeki huzur ortamı Haceli'nin kardeşi Boz Ömer ve Muhtar'ın oğlu Cemal Irazca'nın evlerinin önüne ev yaptıramadıkları için, onlardan intikam alma duygularının ve kendini kanıtlama çabalarının bastırılması sonucu Ahmet'e tecavüz etmeye yeltenmeleri ile bozulmuştur. Böylelikle Irazca'nın başkaldırısı Ahmet'e

yapılanlarla asıl şeklini almıştır. İrazca bu yaşananlar sonucu, hakkını aramaya koyulması onun hakkını arayan ve başkaldıran yapısını göstermektedir. İrazca, Bayram'ı kaymakamlığa hakkını aramaya yönlendirir. İrazca adalet sistemine bir bakıma güvenmektedir. Susup çaresiz bir şekilde yapılanlara boyun eğmek yerine oğlunu adaleti aramaya teşvik ederek etkin bir rol sergilemiştir. Kaymakam, Ahmet'e tecavüze yeltenen Cemal ve Ömer'i hapse attırırken, Muhtar'ın jandarmaya verdiği rüşvet sonucu bu figürler yeniden serbest kalırlar, ancak İrazca ailesini ezdirmemeye gayret etmiş, elinden geleni yapmıştır:

“ Ben ona öyle bir oyun oynarım, nasıl oyun olduğunu anlayamaz! Ona da, ötekine de oynarım!... Benim onların sülalesine oynadığım oyunlar, onların sülalesine akıl akçası olur. Bir daha el içine çikamazlar.’ ” (Baykurt, 91)

Bu olaydan sonra Cemal ve Ömer, öçlerini Bayram'ı döverek almaya çalışırlar. Hastanelik olan Bayram, Burdur'a hastaneye kaldırılır, sonunda kente göçmeye karar verir. İrazca oğluna karşı çıkar, ailesini ezdirmemeye çalışsa da kente göç etmeyi ezilmişlik kabul eder ve karşı çıkar. İrazca, toplumsal adaletsizliği değiştirmek, yeniden bir düzen kurmak için çabalamıştır. Düşmanlara karşı mücadele verirken, saldırı değil savunma yöntemini kullanmaktadır. Ahmet'e yapılan kötülük öncesinde hiçbir şekilde düşmanlarına karşı kötü bir plan yapmamıştır; ancak düşmanlarının saldırılarına karşı savunma uygulamıştır. Ev içindeki düzen de, tarladaki işler de İrazca'nın elinden geçmektedir. Bu yönleriyle de İrazca'nın, yine etkin kadın rolü yapıtta anlatılmaktadır. Yaşlı olmasına bakmadan ev ve tarladaki işlerle ilgilenmektedir. Gerek evde olsun gerek dışarıda olsun kendini var etme sürecinden başarıyla geçerek, kendisine öncelikle bir birey olarak bakılması gerektiğini vurgulayan bir karakter olarak sunulmuştur:

“Irazca ateş yakıyor. Bir parça ekmek yetiştirmek istiyor herhalde. Unu elemiş, hamuru yoğurmuş. Sacı ateşim üstüne koymuş, teknenin başına oturmuş. Haçça’yı kıyıp uyaramamış.” (Baykurt, 72)

Irazca, yaşadığı toplumun bir parçası olarak erdemli, bilinçli ve farkındalığı yüksek bir kadındır. Irazca’nın ailesindeki bu birlik ve beraberlik duygusuna rağmen, toplumda başka bir ailede bu düzenin sağlanamamış olması tüm toplumun düzenini tehdit eder niteliktedir. Toplum düzenini tekrar sağlamak için de Irazca’nın etkin rolünden yararlanılmaktadır. Yapıtta odak figür Irazca ve ailesinin Karataş köyündeki diğer düşmanlara karşı mücadelesi anlatılmaktadır. Yaşlı bir kadın olan Irazca ailenin büyüğü olması dolayısıyla, ailede sayılan ve sözü dinlenen bir konumdadır; ancak bu durum bütün köy için geçerli değildir. Köyde, güç ve para uğruna iyiye kötü diyen ve Irazca’nın daha sonra düşmanı olan figürler vardır. Irazca, bu eşitsiz ve adaletsiz düzen içerisinde hep etkin konumda ve ezilenin arkasındadır. Ezen-ezilen veya etkin-edilgen çatışmasında dik başlılığı, kararlılığı, inatçılığı ile her zaman mücadelecisi bir tavır sergilemektedir. Aynı zamanda hiçbir zaman ezen kesimden korkmayarak ve onlara kafa tutarak cesaretini ve gözü pekliğini de yansıtmaktadır: “ ‘Bana Karataşlı Irazca derler!’ (...) ‘Yaptıklarını bir bir sökeceğim, dur sen!...’ ” (Baykurt, 183)

Irazca’nın etkin rolde olmasının bir diğer göstergesi de, bu adaletsiz düzen içinde en zor anlarda bile kararlı bir yapı göstererek, kendi düşüncelerini savunarak, düşüncelerinin ardında sonuna kadar sağlam duran bir karakter olmasıdır. Bu durum yapıtın en sonunda açıkça görülmektedir. Irazca, adaletsizlikle mücadele etmektense adeta kaçmayı yeğler gibi şehre göç etmenin zayıflık göstergesi olduğunu düşünmüş ve oğluyla bu konuda çatışmaktan da geri durmamıştır. Köyde düzeni kalmamasına rağmen, köyden göç etme düşüncesini asla kabul etmemektedir. Göç ettikleri anda, düşmanlardan korktuklarını ve onlara mağlup geldiklerini kabul etmiş olacaklarını

düşünmektedir. Göç etmenin korkaklık olacağını söyleyerek Bayram'a karşı çıkmıştır. Köyde kalıp orada mücadele etmeyi tercih ederek etkin duruşunu sergilemiştir:

“ ‘Hiç insan iki kötü yüzünden yurdunu yuvasını, kendi göpgüzel köyünü bırakır mı ulan? Onlar sana yapıyorsa, sen de onlara yaparsın, olur biter ulan! Dişe diş, dersin.’ (...) ‘Yakalarını bırakırsın; köyü bırakmak nerden çıkıyor?...’ ”
(Baykurt, 249)

Bu kararlılığından vazgeçmeyen Irazca, tek başına da olsa köyde kalmayı tercih ederek, oğlunun peşinden sürüklenmeden, kendi ayakları üstünde duran, etkin bir kadın karakter olarak yapıt sonlandırılmıştır.

SONUÇ

Fakir Baykurt'un *“Irazca'nın Dirliği”* adlı yapıtında kırsal kesimde yaşayan kadınların karşılaştığı zorluklara karşı sergiledikleri tutumlar incelenmiştir. Bu teze konu olan yapıtta, kadınların zorluklar karşısında farklı tutumlar sergiledikleri gözlemlenmiştir. Yapıtta, Irazca'nın konumu, kırsal kesimdeki etkin kadını temsil ederken, Fatma ve Haçça figürleri ile yazar edilgen kadın kavramına değinmiştir. Yapıtta, Irazca ve ailesinin çevresinde gelişen olaylar, kırsal kesimdeki toplumsal yapının da yansıtılmasını sağlamıştır. Toplumsal yapı içerisinde konu edinilen sosyal bozukluklar, Irazca'nın değerleriyle çatıştığı için Irazca, bu bozukluklara karşı bir mücadele ve başkaldırı örneği sergilemektedir.

Bu çalışmada, ilk olarak köy yaşantısındaki toplumsal yapıdan bahsedilerek Irazca ve ailesinin yaşadığı ortam aktarılmıştır. Bu toplumsal yapı içerisinde edilgen olarak yansıtılan Fatma ve Haçça figürleri aktararak, Irazca'nın etkinliğine vurgu yapılmıştır. Çalışmanın son bölümünde Irazca'nın her yönüyle etkin bir figür olduğu aktarılmıştır.

İrazca, toplum adına da bir şeyler yapma çabası içindedir. Bu durum, onda toplumsal bilincin geliştiğini göstermektedir. Hiçbir zaman haksızlık ve adaletsizlik yanlısı olmayıp kendi kendine daha adil bir düzen yaratma çabasına girmektedir. Daha adil olan bu düzeni yaratırken de sosyal bozuklukların yaratıcıları ile çatışma içerisine girmektedir. Bu çatışma ortamında da kendisini savunması ve çözüm yolları araması, etkin kadın rolünde olduğunu kanıtlamaktadır. Böylelikle bir kadının her koşulda dik duruşunu koruyarak, kararlı bir tutum sergileyerek etkin bir role sahip olabileceği gösterilmektedir.

KAYNAKÇA

Fakir Baykurt. *Irazca'nın Dirliği*. 14. Basım. İstanbul: Literatür Yayınları, Nisan 2010.